

3. Миштера Л. Экономическая география Чехословакии / Миштера Л. – М. : Прогресс, 1984. – 285 с.
4. Чехия і Польща з'єднали газопроводи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unian.net.
5. An Energy Overview of the Czech Republic [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fossil.energy.gov/international/czekover.html.
6. Balance of bituminous coal and pit-coal coke // Statistical Yearbook of the Czech Republic 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/engpubl/0001-11-2010>.
7. Balance of natural gas // Statistical Yearbook of the Czech Republic 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/engpubl/0001-11-2010>.
8. Balance of sub-bituminous coal, lignite and lignite briquettes // Statistical Yearbook of the Czech Republic 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/engpubl/0001-11-2010>.
9. Energy balance of crude oil refinery processing : IEA methodology // Statistical Yearbook of the Czech Republic 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/engpubl/0001-11-2010>.
10. Energy Sector of the Czech Republic : Present Situation and Outlook / Czech Energy Committee of the World Energy Council. – Prague : EGU Brno, plc, 2004. – 27 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.egubrno.cz.
11. Total energy balance // Statistical Yearbook of the Czech Republic 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/engpubl/0001-11-2010>.

Адреса для листування:

м. Луцьк, вул. Винниченка, 28, кім. 13.

Статтю подано до редколегії
14.02.2012 р.

УДК 911.3:339.56(477:73)

В. Й. Лажнік – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Л. С. Мельник – студентка 5 курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Зовнішня торгівля між Україною та США: динаміка, сучасний стан, регіональна диференціація

*Роботу виконано на кафедрі країнознавства
і міжнародних відносин ВНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто динаміку зовнішньої торгівлі товарами та послугами між Україною та Сполученими Штатами Америки у 2004–2011 рр. Проаналізовано товарну структуру зовнішньої торгівлі товарами та послугами. Встановлено просторові особливості регіональної диференціації експортно-імпортних операцій товарами у торгівлі регіонів України з США. Виявлено головні проблеми розвитку двосторонніх зовнішньоторговельних відносин.

Ключові слова: зовнішньоторговельні відносини, США, Україна, експорт, імпорт, сальдо товарообороту.

Лажнік В. Й., Мельник Л. С. Внешняя торговля между Украиной и США: динамика, современное состояние, региональная дифференциация. Рассматривается динамика внешней торговли товарами и услугами между Украиной и Соединенными Штатами Америки в 2004–2011 гг. Анализируется товарная структура внешней торговли товарами и услугами. Устанавливаются пространственные особенности региональной дифференциации экспортно-импортных операций товарами в торговле регионов Украины из США. Выявляются главные проблемы развития двухсторонних внешнеторговых отношений.

Ключевые слова: внешнеторговые отношения, США, Украина, экспорт, импорт, сальдо товарооборота.

Lazhnik V. Y., Melnik L. S. Trade Relations Between Ukraine and the United States of America: Dynamics, Current State, Regional Differentiation. Dynamics of trade in goods and services between Ukraine and the USA in 2004–2011 period is considered. Commodity structure of the external trade in goods and services is analyzed. Special peculiarities of regional differentiation of export-import operations in goods in Ukraine – USA trade are revealed. Basic problems of mutual bilateral trade relations are determined.

Key words: external trade relations, USA, Ukraine, export, import, trade balance.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні для України дуже важливо підтримувати тісні політичні, економічні та культурні зв'язки з усіма високорозвинутими країнами світу. У цьому контексті важливе значення має розвиток торговельних відносин із США. За роки незалежності відносини з США характеризувалися нестабільністю, проте з 2005 р. чітко прослідковується тенденція поглиблення двосторонніх економічних відносин між Україною та США. Це пов'язано, насамперед, з політичними подіями в Україні та зміною нею зовнішньополітичних пріоритетів. Значно збільшився зовнішньоторговельний оборот між двома країнами, активізувалися інвестиційні процеси і міжрегіональне співробітництво. Посилення торговельно-економічної співпраці між США та Україною сприяє підтриманню економічного зростання та інтеграційних намірів нашої держави. Тому актуальним постає питання розгляду сучасного стану зовнішньоторговельних відносин України з США, особливостей товарної і географічної структури двосторонньої торгівлі, наявності проблемних ситуацій у торгівлі товарами і послугами між двома країнами.

Аналіз останніх публікацій із цієї проблеми. Дослідженням основних аспектів двосторонньої економічної співпраці між США та Україною присвячено чимало публікацій у сучасній науковій літературі та періодичній пресі. Особливості зовнішньоторговельних відносин між двома країнами проаналізовано переважно у контексті загальної динаміки міждержавних відносин, обмежуючись розглядом загальних обсягів зовнішньої торгівлі, її товарної структури та питаннями інвестиційного співробітництва. Окремі питання динаміки розвитку торговельно-економічного співробітництва України із США, товарної структури експорту та імпорту між обома країнами, проблеми розвитку зовнішньоторговельного співробітництва розглянуто у дослідженнях О. Бабаніна [1], Є. Камінського [6], О. Моцика [7], А. Огороднічої і І. Мандрик [8], Т. Подобінської [9], Р. Саламатіна [11], О. Шамшура [15; 16], Н. Штангей, Н. Соболевої і В. Аксьонової [17], Ю. Щербака [18] та ін. Так, у публікації О. Бабаніна проаналізовано динаміку і структуру торгівлі товарами між Україною та США протягом 1992–2008 рр., певну увагу приділено питанням інвестицій, офіційної допомоги і державного боргу України перед США, проблемам двосторонньої торговельно-економічної співпраці [1]. А. В. Огородніча і І. П. Мандрик, розглядаючи динаміку зовнішньоторговельних відносин США та України протягом 1992–2005 рр., виділили етапи їх становлення та розвитку [8]. Р. О. Саламатін розглядає також динаміку українсько-американського співробітництва, акцентуючи увагу на проблемах торгово-економічної співпраці двох країн [11]. У публікації Надзвичайного і Повноважного Посла України у США О. В. Шамшура, де відображено стан українсько-американських відносин у 2008–2009 рр., основну увагу зосереджено на структурному аналізі міждержавних політичних відносин, вивченні факторів і рівня розвитку двосторонніх економічних відносин, проте недостатня увага спрямовується на більш детальний розгляд стану зовнішньоторговельних відносин [16]. Аналогічний підхід прослідковується також і в інтерв'ю новопризначеного у 2009 р. посла України в США О. Моцика, опублікованому в журналі «Зовнішні справи» [7].

Проведений аналіз останніх публікацій засвідчує, що домінують дослідження, спрямовані на загальний розгляд стану двосторонніх економічних відносин між Україною та США, окремих аспектів торговельного співробітництва, товарної структури експорту та імпорту товарів, проблем, які перешкоджають плідній двосторонній економічній співпраці, способів їх вирішення. Проте практично відсутні публікації, де б розглядалися просторові аспекти розвитку двосторонніх торговельних відносин, співпраці окремих регіонів України з партнерами у США.

Мета статті – дослідити динаміку сучасного розвитку торговельно-економічних відносин України та США, товарної структури експорту та імпорту, а також географічних аспектів розвитку торговельної співпраці регіонів України зі США.

У ході дослідження вирішувалися такі завдання:

- визначити передумови інтенсифікації торговельних відносин між країнами;

- проаналізувати динаміку зовнішньоторговельної діяльності між Україною і США за 2004–2010 рр. і товарної структури експорту та імпорту товарів і послуг;
- встановити особливості внутрідержавної просторової диференціації експорту та імпорту товарів у торгівлі регіонів України з США;
- виявити основні проблеми і напрями перспектив подальшого розвитку двостороннього зовнішньоторговельного співробітництва.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сполучені Штати Америки визнали Україну як незалежну державу 26 грудня 1991 р. Дипломатичні відносини було встановлено 3 січня 1992 р. З часу проголошення незалежності України США надають великого значення у сприянні утвердження України як сучасної демократичної та економічно розвиненої європейської держави. Спільною заявою президентів України і США від 4 квітня 2005 р. було започатковано новий стратегічний формат двосторонніх відносин. Пізніше він був закріплений у Хартії про стратегічне партнерство (грудень 2008 р.) [14].

У грудні 2009 року в м. Вашингтоні відбулося засідання українсько-американської Комісії стратегічного партнерства. Комісія є головним міждержавним органом і спрямовує свою діяльність на реалізацію положень, закріплених у Хартії. Діяльність Комісії зосереджено на таких сферах, як економіка та інвестиції, енергетична та ядерна безпека, нерозповсюдження та експортний контроль, політичний діалог, оборона, наука і технології.

Стратегічно важливими складниками українсько-американського діалогу протягом останніх років стали визнання Сполученими Штатами України як країни з ринковою економікою, відміна дії поправки Джексона-Веніка, підтримка України у набутті членства в СОТ, а також вихід на український ринок американської Корпорації із захисту закордонних приватних інвестицій [5].

Договірно-правова база двосторонніх відносин налічує понад 120 документів, включаючи 108 чинних договорів, укладених між Україною та США. Вона охоплює широкий спектр галузей співробітництва між державами, включаючи торговельно-економічне, науково-технічне, гуманітарне, правоохоронне та ін.

Вперше Угода про торговельні відносини між Україною і Сполученими Штатами Америки була підписана 6 травня 1992 р. Її завданням було розширити й заохотити торгівлю товарами та послугами між країнами, забезпечити безперешкодний доступ громадян обох держав до торгових представництв обох країн, сприяти розвитку комерційної діяльності тощо. 4 березня 1994 р. між Україною та Сполученими Штатами була підписана Спільна заява про створення Українсько-американської комісії сприяння розвитку торгівлі та інвестиціям. Її метою було сприяння розвитку торговельних відносин між Сполученими Штатами Америки й Україною та вирішення пов'язаних із ними економічних проблем. Із 16 листопада 1996 р. діє Договір про заохочення та взаємний захист інвестицій, який спрямований на подолання перешкод в інвестиційній діяльності.

Нова угода про торгівлю та інвестиції (дорожня карта пріоритетів українсько-американського співробітництва) була підписана 1 квітня 2008 р., яка започаткувала Американсько-українську раду з питань торгівлі та інвестицій, покликану задовольнити широкий спектр торгових та інвестиційних питань, включаючи доступ до ринків, інвестиційної власності та праці тощо. Згодом після підписання цієї угоди, Україна стала 152-м членом Світової Організації Торгівлі (16 травня 2008 р.).

Значну роль у розвитку двосторонньої економічної співпраці між Україною і США нині відіграє Регіональна місія агентства США з міжнародного розвитку (USAID), яка працює в Україні з 1992 р. [20]. Програми Місії стосуються таких напрямів діяльності, як демократизація сфер управління, економічний розвиток та соціальна допомога. Крім того, в Україні діє Американська комерційна служба (АКС), яка є представником Департаменту торгівлі США. Основне завдання цієї служби – це допомога американським компаніям знаходити та реалізовувати ділові можливості в Україні та сприяти поширенню співробітництва між українськими та американськими діловими колами. Спеціалісти цієї служби вивчають найбільш перспективні галузі економіки України, що дає змогу зосередитися на сферах, які мають широкий потенціал для розвитку торгівлі між американськими та українськими компаніями [20].

Співробітництво між фінансовими і діловими колами обох країн сприяє поглибленню стратегічного партнерства, а також залученню інвестиційних ресурсів в економіку нашої країни. Інтерес американських корпорацій найбільше зосереджується у сфері високих технологій. Нині на

території України зареєстровано 1545 підприємств з американським капіталом. Найбільш привабливими сферами для американських інвесторів залишаються сільське господарство, торгівля і фінансовий сектор. Такі американські корпорації, як «Боїнг», «Проктор енд Гембл», «Кока-Кола», «Каргілл», «МакДональдс» та ін. займались інвестуванням в економіку України, починаючи з 1991 р. Сьогодні ці компанії збільшили свою присутність в Україні й зосередились у таких сферах, як Інтернет-розробка програмного забезпечення, індустрія послуг. Привабливою для інвесторів залишається порівняно недорога та висококваліфікована робоча сила. Підприємці обох країн, незважаючи на наявність певних ризиків, перешкод і проблем, зацікавлені у зростанні обсягів двосторонньої торгівлі, розширенні напрямів двостороннього співробітництва.

Українсько-американське співробітництво у торговельній сфері протягом останніх 20 років розвивалося по висхідній лінії з початку 1990-х років. Наприкінці 1990-х рр. обсяги зовнішньої торгівлі почали знижуватися і в 2003 р. вони досягли найнижчого рівня з 1994 р. Після цього почався період швидкого зростання обсягів експорту та імпорту товарів і послуг. Це було зумовлено політичними подіями «Помаранчевої революції» 2004–2005 рр., під час зростання інтересу до України зі сторони США, й зміною Україною векторів зовнішньоекономічної стратегії. З 2004 р. спостерігалася чітка позитивна тенденція до різкого зростання обсягів зовнішньоторговельних операцій між двома країнами (табл. 1). У 2008 р. зовнішньоторговельний оборот між двома країнами зріс до найвищого рівня за останні 20 років – до 4,76 млрд. дол. США, що у 9,6 рази більше ніж у 2003 р., коли обсяг зовнішньої торгівлі товарами мав найменші показники з 1994 р. і знизився до 493 млн дол. США (рис. 1).

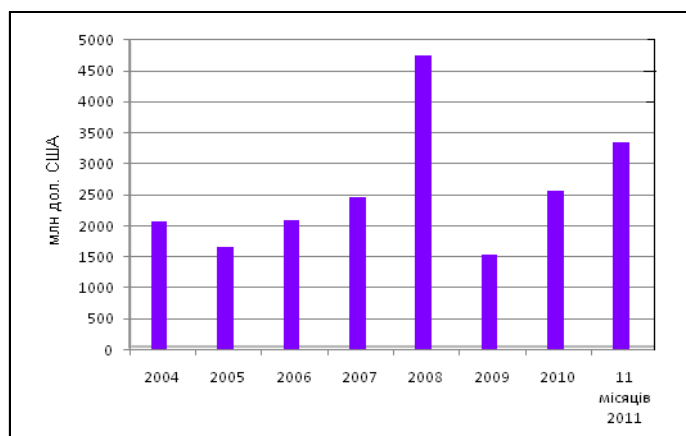

Рис. 1. Динаміка зовнішньоторговельного обороту торгівлі товарами між Україною і США у 2003–2011 рр.

У 2009 р. відбулося різке падіння зовнішньоторговельного обороту між двома країнами через економічну кризу в обох країнах. У 2010 р. ситуація покращилася й обсяги зовнішньої торгівлі зросли майже в 1,6 рази порівняно з 2009 роком. За підсумками 2010 р., США вийшли на восьме місце серед торговельних партнерів України (2,3 % загального обсягу зовнішньої торгівлі України товарами).

На початку XXI ст. у зовнішньоторговельному обороті України з США переважав експорт, проте з 2007 р. спостерігається тенденція до збільшення імпорту і зростання негативного сальдо у торгівлі товарами, зумовлена зростанням обсягів постачання із США високотехнологічної високовартісної продукції, а також зменшенням попиту на українські товари через світову економічну кризу. Якщо сальдо зовнішньої торгівлі України із США з 1994 р. було позитивним завдяки поставкам у США сировинних матеріалів, то протягом 2007–2011 рр. воно змінилося на негативне, досягнувши в 2009 р. значення понад 1 млрд дол. США через зростання обсягів імпорту товарів машинобудування (табл. 1). На формування від'ємного сальдо торгівлі вплинули випереджаючі темпи зростання імпорту американських товарів на український ринок у ці роки. Проте у 2010 р. ситуація для України дещо покращилася і сальдо торговельного балансу торгівлі між

Україною і США зменшилося до рівня 960 млн дол. [3; 12]. За обсягами імпорту з України США у 2010 р. перебували на восьмому місці (1,76 млрд дол. США або 2,9 % загального товарного імпорту України). Водночас, США є шостим торговельним партнером України за величиною поставок українських товарів на експорт (0,81 млрд дол. США або 1,6 % загального товарного експорту України). Проте Україна для США не є основним торговельним партнером, оскільки її частка у зовнішньоторговельному обороті США є невеликою (менше 0,2 %). У 2010 р. вона була лише 68-ю країною на американському ринку експорту товарів і 73-ю країною за рейтингом серед імпортерів товарів на американський ринок.

Таблиця 1

Динаміка обсягів торгівлі товарами між Україною та США у 2004–2010 рр., млн дол. США*

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Експорт	1506,9	956,5	1208,8	1058,0	1949,1	250,4	807,3
Імпорт	570,9	710,0	879,1	1404,5	2808,2	1286,3	1766,8
Сальдо	936,0	246,5	329,7	-346,5	-859,1	-1035,9	-959,5
Оборот	2077,8	1666,5	2087,9	2462,5	4757,3	1536,7	2574,1

* Складено за: [3].

У 2011 р. зовнішня торгівля товарами між двома країнами помітно активізувалася. Так, за дев'ять місяців 2011 р. товарооборот між Україною та США збільшився до 2,7 млрд дол. США, а за наступних два місяці ще більше зріс, досягнувши 3,35 млрд дол. За обсягами товарообороту США залишалися на восьмому місці серед країн-партнерів. За даними Держкомстату України, сальдо балансу двосторонньої торгівлі за дев'ять місяців 2011 р. зросло і становило -1110,8 млн дол. США. При цьому відбулося помітне зростання експорту українських товарів до США (на 30 % відносно дев'яти місяців 2010 р.). Загальний обсяг експорту на кінець вересня 2011 р. становив 803,4 млн дол., а до кінця листопада він досяг 998,8 млн дол. Водночас імпорт американських товарів в Україну також зріс (на 58,3 % порівняно із січнем–вереснем 2010 р.) і становив 1914 млн дол. США [4]. За даними Держкомстату України, загальний обсяг імпорту з України в США за 11 місяців 2011 р. досяг 2352,3 млн дол., що зумовило зростання від'ємного торговельного сальдо для України у торгівлі з США до -1353,5 млн дол. США. У загальному обсязі українського імпорту частка США збільшилася до 3,2 % і вони зайняли шосте місце серед країн-партнерів, які постачають свою продукцію в Україну.

Рис. 2. Товарна структура експорту товарів з України до США у 2010 р.

Товарна структура експорту України до США є досить диверсифікованою, проте основну частину складають товари чотирьох товарних груп – чорні метали, продукти неорганічної хімії, добрива і вироби з чорних металів, на які припадає понад 80 % всього експорту. На загальний рівень експорту та сальдо торгівлі значно впливає зміна поставок навіть по одній із зазначених груп, тому що в інших експортних групах обсяги поставок товарів є значно меншими (рис. 2). Так, у 2011 р.

значного приросту зазнали майже всі основні товарні групи-лідери. За дев'ять місяців 2011 р. частка товарів неорганічної хімії (товарна група № 28) зросла до 24 % у загальному обсязі експорту до США, що привело до зрівняння з товарною групою № 72 (чавун і сталь – 23 %) [4]. За останній період помітно зросли поставки по товарній групі № 25 (сіль; сірка; землі та каміння; вапно та цемент), а також по товарній групі № 88 (аеронавігаційні або космічні апарати). Давальницька сировина у структурі українського експорту в США є практично відсутньою.

Імпорт американської продукції до України у 2011 р. становив понад 2,3 млрд дол. США. Основними статтями американського імпорту до України були вугілля, машини та обладнання, літаки, аеронавігаційні та космічні апарати, транспортні засоби, ядерні реактори, бойлерні машини, хімічні штапельні волокна, прилади та оптичні апарати, полімерні матеріали, пластмаси та вироби із них, мінеральні продукти, м'ясо птиці тощо (рис. 3). У товарній структурі імпорту американської продукції найширше представлені товарні групи «засоби наземного транспорту, крім залізничного рухомого складу і трамваїв» та «ядерні реактори, бойлерні машини, машинне устаткування та механічне обладнання», на які припадає близько 50 % вартості усього імпорту США до України [13; 19]. У структурі товарної торгівлі з США певне місце займає імпорт давальницької сировини, яка надходить на спільні українсько-американські підприємства. Обсяги імпорту давальницької сировини мали тенденцію до зростання аж до 2008 р. (105,6 млн дол.), проте в умовах економічного спаду вони зменшилися до 69,0 млн дол. у 2009 р. і 43,4 млн дол. – у 2010 році.

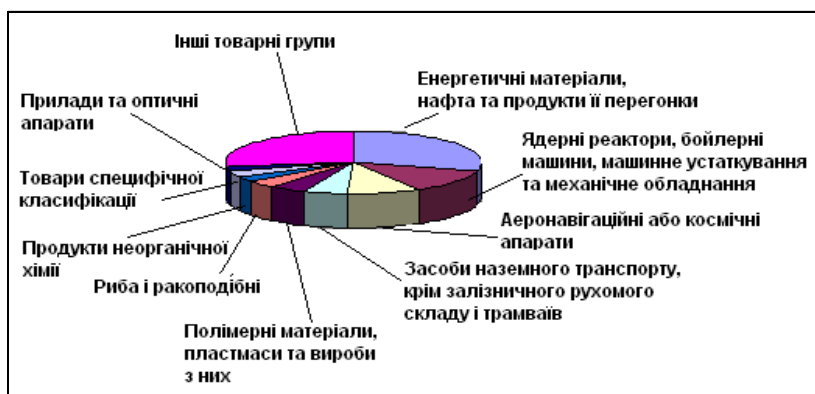

Рис. 3. Товарна структура імпорту України із США у 2010 р.

Завдяки покращенню клімату довіри, інтенсивності політичних контактів, активному розвитку торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва за останній період, значно покращився загальний стан відносин у сфері міжрегіонального співробітництва. Сьогодні окремі міста та області України встановлюють прямі контакти з окремими штатами і містами США, розвивають партнерські і побратимські зв'язки, у структурі яких помітне місце займають питання співпраці у сфері зовнішньої торгівлі. Конструктивний діалог на рівні ділових кіл регіонів сприяє подальшій інтенсифікації відносин між Україною і США.

Просторовий аналіз особливостей регіональної диференціації експортно-імпортних операцій із США на товарному ринку України засвідчує, що географічна структура їх розподілу в розрізі регіонів України є дуже строкатою. Розмах варіації в обсягах експорту товарів у США регіонами України у 2010 р. становив понад 376 млн дол. Найбільші обсяги експорту товарів у США характерні для промислово розвинутих областей нашої держави – Донецької (376,7 млн дол.), Дніпропетровської, Одеської, Запорізької і м. Києва (табл. 2). У 2010 р. вісім регіонів України мали обсяг експорту з США понад 10 млн дол. Водночас сім регіонів, переважно аграрно-промислового типу, мали обсяги експортних поставок товарів у США менше 1 млн дол. Найменші обсяги торгівлі товарами з США мали м. Севастополь, Тернопільська, Хмельницька, Івано-Франківська і Житомирська області. Найвища питома вага у загальному обсязі експорту регіону, що припадала на США, у 2010 р. спостерігалася у Рівненській (4,30 %), Одеській (3,65 %), Донецькій (2,87 %) і Черкаській областях (2,03 %), а найменша – у Івано-Франківській (0,07 %), Житомирській (0,14 %), Вінницькій і Хмельницькій (по 0,17 %) областях та м. Севастополі (0,15 %) (табл. 2).

Зовнішня торгівля товарами регіонів України з США у 2010 р.*

Регіон	Обсяги експорту в США, млн дол.	Частка США у загальному обсязі експорту регіону, %	Обсяги імпорту із США, млн дол.	Частка США у загальному обсязі імпорту регіону, %	Сальдо торговельного балансу в торгівлі з США, млн дол.
АР Крим	3,609	1,31	0,103	0,28	3,506
Вінницька область	0,988	0,17	1,004	0,29	-0,016
Волинська область	0,957	0,22	4,621	0,81	-3,664
Дніпропетровська область	146,535	1,83	390,878	6,71	-244,343
Донецька область	376,692	2,87	205,406	6,68	171,286
Житомирська область	0,569	0,14	10,434	2,43	-9,865
Закарпатська область	3,102	0,27	19,349	1,43	-16,247
Запорізька область	42,150	1,17	39,642	2,91	2,868
Івано-Франківська область	0,359	0,07	3,689	0,57	-3,330
Київська область	1,660	0,13	80,482	2,67	-78,822
Кіровоградська область	1,803	0,54	1,890	1,01	-0,087
Луганська область	26,625	0,80	59,588	1,71	-32,962
Львівська область	1,576	0,16	17,817	0,88	-16,241
Миколаївська область	3,380	0,21	33,886	3,91	-30,506
Одеська область	61,443	3,65	86,270	1,92	-24,827
Полтавська область	9,794	0,44	58,185	4,15	-48,391
Рівненська область	17,023	4,30	12,276	2,80	4,746
Сумська область	8,436	1,13	3,532	0,75	4,905
Тернопільська область	0,357	0,27	1,425	0,68	-1,068
Харківська область	7,623	0,53	67,744	3,69	-60,121
Херсонська область	8,068	2,30	7,117	4,42	0,951
Хмельницька область	0,487	0,17	2,106	0,46	-1,620
Черкаська область	13,668	2,03	18,167	4,80	-4,498
Чернівецька область	1,743	1,68	0,999	0,88	0,744
Чернігівська область	2,171	0,67	6,729	1,77	-4,558
м. Київ	54,851	0,77	570,022	2,40	-515,172
м. Севастополь	0,145	0,15	1,887	2,97	-1,742
Україна	812,209	1,58	1766,758	2,91	-954,548

* Розраховано і складено авторами за даними регіональних управлінь статистики.

Аналіз регіональної диференціації експортно-імпортних операцій на товарному ринку України показує, що у географічній структурі імпорту американських товарів у розрізі регіонів України спостерігається більша варіативність за показниками величини торговельних імпортних операцій, ніж у географічній структурі українського експорту в США. Так, розмах варіації в обсягах імпорту товарів із США регіонами держави у 2010 р. становив майже 570 млн дол. Найбільші обсяги імпорту

товарів припадали на м. Київ (570,0 млн дол.), Донецьку, Дніпропетровську, Одеську, Київську і Луганську області, а найменші на АР Крим (0,103 млн дол.), м. Севастополь, Чернівецьку, Вінницьку, Тернопільську і Кіровоградську області (табл. 2). Найвища питома вага у загальному обсязі імпорту товарів регіону, що припадала на США, у 2010 р. відзначена у Дніпропетровській (6,71 %), Донецькій (6,68 %), Черкаській, Херсонській, Харківській і Миколаївській областях. Водночас у дев'яти регіонах частка США у географічній структурі імпорту товарів регіонів є меншою ніж 1 % (АР Крим – 0,28 %, Вінницька, Хмельницька, Івано-Франківська, Тернопільська, Сумська, Волинська, Львівська і Чернівецька області).

У 20-ти регіонах України зазначаємо негативне сальдо торговельного балансу у торгівлі товарами з США. Найгірші показники характерні для м. Києва (–515,2 млн дол.), Дніпропетровської (–244,3 млн дол.), Харківської, Київської, Луганської Полтавської і Миколаївської областей (табл. 2). Позитивне сальдо торговельного балансу у торгівлі товарами з США зафіксоване у 2010 р. лише в семи регіонах України. Найбільшим воно є у Донецькій області (171,3 млн дол.), завдяки поставкам у США продукції підприємств металургійної і хімічної промисловості. Невелике позитивне сальдо (0,7–4,9 млн дол.) у торговельному балансі зі США спостерігалось у Сумській, Рівненській та Запорізькій, Херсонській і Чернівецькій областях й АР Крим (табл. 2).

В умовах об'єктивного спаду товарообігу товарів у двосторонніх торговельних відносинах із США і внаслідок різкого скорочення попиту на них Україна намагається знайти шляхи ширшого використання механізмів обміну послугами. Динаміка торгівлі послугами за останній період має позитивну тенденцію, незважаючи на деякий спад у 2009 р. Якщо у 2005 р. загальний товарооборот торгівлі послугами між Україною і США становив 588 млн дол. США, то у 2008 р. він досяг найбільшого рівня за останні 20 років – 981,5 млн дол. США (табл. 3). У 2009 р. він зменшився через світову економічну кризу до 757,8 млн дол., проте вже в 2010 р. товарооборот торгівлі послугами зріс до 976,3 млн дол., майже досягнувши рівня 2008 р. [3; 12]. Експорт послуг до США у 2010 р. становив 5,1 % від загального обсягу експорту послуг України. Частка США в українському імпорті послуг у цьому ж році була майже 7 % (табл. 3). Сальдо торгівлі послугами в останні роки є позитивним для України і має тенденцію до зростання.

Таблиця 3

Динаміка експорту та імпорту послуг між Україною та США у 2005–2010 рр., млн дол. США*

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Експорт	281,4	316,1	442,6	555,2	458,9	596,9
Імпорт	306,8	318,1	437,2	426,3	298,9	379,4
Сальдо	–25,4	–2,0	5,4	128,9	160,0	217,5

* Складено за: [3].

США є одним із найважливіших партнерів України у торгівлі послугами, займаючи друге місце після Російської Федерації. Україна надає США транспортні (майже 40 %), комп'ютерні, фінансові, страхові та інші послуги. США є також одним із головних партнерів України в імпорті послуг. Вони займали у 2010 р. четверте місце після Кіпру, Російської Федерації і Великобританії. На США припадало 6,8 % від загального обсягу одержаних Україною послуг [12]. США надають українським партнерам державні (понад 30 %), фінансові (понад 27 %), різні ділові, професійні та технічні послуги, роялті, ліцензійні та транспортні послуги. У 2011 р. обсяги експорту та імпорту послуг мали тенденцію до зростання. Так, за дев'ять місяців 2011 р., за даними Держкомстату України, обсяги експорту послуг зросли на 20,3 %, відповідно до періоду 2010 р., а імпорту – на 8,3 % зокрема. Зросло також позитивне сальдо у торгівлі послугами з США.

Важливе значення у двосторонніх економічних відносинах між Україною і США займає співробітництво в інвестиційній сфері. Починаючи з 2000 р., обсяг американських інвестицій в Україну почав істотно збільшуватися [10]. Це пов'язано, насамперед, із стабілізацією політичної ситуації в Україні, що сприяло покращенню інвестиційного клімату. За даними Держкомстату України, за обсягом прямих інвестицій, залучених в економіку України, США посідають десяте місце. Станом на 1 жовтня 2011 р. було залучено американських інвестицій на суму 1082,0 млн дол. США, що становить 2,3 % усіх прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку України.

Зростання обсягів іноземних інвестицій в Україні значною мірою залежить від реалізації розпочатих урядом України системних реформ у різних галузях. Дії української влади у цьому напрямі користуються підтримкою Сполучених Штатів, які надають всебічне сприяння Україні у сфері підтримки реформ та лібералізації економіки, розвитку сприятливого для торгівлі та інвестицій бізнес-клімату, розширення і диверсифікації торгівлі товарами і послугами. Зокрема, Агентство США з міжнародного розвитку USAID реалізує в Україні проекти, спрямовані на створення сприятливого клімату для підприємницької діяльності, кредитування бізнесу, створення прозорої надійної фінансової системи і розвиток ринку капіталів [20]. Водночас потреба української економіки в іноземних, у тому числі американських, інвестиціях набагато більша, ніж їх фактичний обсяг на сучасному етапі [2]. Помітною тенденцією в останні десять років є зменшення частки американських інвестицій у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку України. Створений у 2008 р. спільний українсько-американський орган – Рада з торгівлі та інвестицій, розглядає конкретні торговельні та інвестиційні питання, що представляють інтерес для двох держав, а також сприяє розв'язанню торгових та інвестиційних проблем між сторонами і покликана активізувати інвестиційне співробітництво.

На двосторонньому рівні діє низка домовленостей, спрямованих на подолання перешкод у торгівлі та інвестиціях між нашими державами. Це, зокрема, Договір про заохочення та взаємний захист інвестицій, Угода про торговельне та інвестиційне співробітництво, Хартія про стратегічне партнерство. Американський бізнес задіяний у багатьох галузях економіки України, насамперед, у внутрішній торгівлі, харчовій промисловості, фінансових послугах, металургії та металообробній промисловості, хімічній промисловості, будівництві та зв'язку. Аналітики американських інвестиційних компаній, що працюють на українському ринку, вважають, що найбільш популярними для залучення американських капіталів галузями в Україні у найближчі 2–3 роки будуть сільське господарство, транспорт, логістика, фінансовий сектор та енергетика.

Активний розвиток українсько-американської торговельної співпраці існує внаслідок ліквідації проблем дискримінаційного характеру, з якими стикалися українські виробники і підприємства в США (антидемпінгові розслідування тощо). Проте зберігаються певні суперечності, які призводять до гальмування розвитку торговельних відносин, до росту негативного сальдо в українсько-американській торгівлі товарами. Серед основних проблем, які зумовлюють зміну тенденцій у зовнішній торгівлі в останні роки між Україною та США і посилюють ріст негативного торговельного сальдо, виділяються такі:

- 1) падіння попиту й цін на українську продукцію металургійної і хімічної промисловості;
- 2) ріст вартості імпортованої енергетичної сировини в Україну;
- 3) зношеність основних виробничих фондів українських підприємств, що зумовлює зниження якості та конкурентоспроможності українських товарів на американському ринку;
- 4) наслідки світової валютно-фінансової та економічної кризи;
- 5) наявність нетарифних обмежень доступу на американський ринок через українську систему сертифікації і стандартизації продукції;
- 6) недостатній рівень захисту інтелектуальної власності в Україні;
- 7) високий рівень корупції й низький рівень виконавської дисципліни;
- 8) призупинення антидемпінгових розслідувань проти деяких українських підприємств металургійної та хімічної промисловості, які постачають свою продукцію у США;
- 9) недосконалість українського законодавства у торговельній та інвестиційних сферах тощо.

Позитивні тенденції щодо активізації торговельних відносин між двома країнами свідчать про стійку динаміку зростання обсягів українсько-американської торгівлі товарами і послугами. За умов інтенсифікації торговельної співпраці та створення в Україні сприятливого торговельно-інвестиційного клімату США займе передові позиції серед торговельних партнерів України й увійде до п'ятірки найбільших «гравців» на українському ринку. Згодом торговельна співпраця може розширитися завдяки диверсифікації поставок українських товарів на американський ринок при ефективному проведенні економічних реформ в Україні. Співробітництво з США може орієнтуватися на залучення американських компаній та інвестицій у реалізацію структурних

проектів у таких галузях, як видобуток нафти і газу на шельфі Азовського й Чорного морів, промисловий видобуток шахтного метану, суднобудування, аерокосмічна промисловість, хімічна індустрія, інформаційні й комерційні технології, сільське господарство, виробнича та соціальна інфраструктура. Це можна зробити тільки за умови створення сприятливого інвестиційного клімату, який зумовить притік прямих інвестицій і відповідно приведе до зростання обсягів двосторонньої торгівлі товарами і послугами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз зовнішньоторговельних відносин між Україною та США показує, що в останні роки відбулася зміна тенденцій у динаміці зовнішньоторговельної співпраці між двома країнами. Тенденції до зростання почали проявлятися ще у 2004 р. і на сьогодні Україна вважається повноправним торговельним партнером США на світовому ринку. Проте в останні роки сальдо зовнішньоторговельного обороту зростає, що є негативною тенденцією для України і потребує вирішення низки проблем економічного і правового характеру, які гальмують розвиток двосторонніх торговельних відносин. На українському ринку чітко проявляються різкі регіональні диспропорції у розподілі експортно-імпорتنих операцій товарами у торгівлі регіонів України з партнерами у США. Тому перспективним напрямом подальших досліджень є детальніший просторовий аналіз торговельно-економічної співпраці між українськими й американськими регіонами, аналіз специфіки міжрегіонального і побратимського співробітництва у торгово-економічній сфері.

Список використаної літератури

1. Бабанін О. Проблеми двосторонньої торговельно-економічної співпраці України і США [Електронний ресурс] / О. Бабанін. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desermber08/13.htm>.
2. Залучення інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/usa/ua/53503/2.pdf>.
3. Зовнішня торгівля України : статист. зб. / Держ. комітет статистики України. – К. : Держ. комітет статистики України, 2011. – 101 с.
4. Зовнішня торгівля України товарами за 9 місяців 2011 року. Експрес-випуск № 268 від 14.11. 2011 р. Держ. комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/268.pdf.
5. Історія двосторонніх відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/usa/ua/24027.htm>.
6. Камінський Є. Українсько-американські відносини на початку 21-го століття / Є. Камінський // Дослідження світової політики. – К., 2003. – Вип. 23. – С. 3–20.
7. Моцик О. Українсько-американські відносини «перестали бути вулицею з одностороннім рухом» [Інтерв'ю Надзвичайного і Повноважного Посла України в США Олександра Моцика журналу «Зовнішні справи»] / О. Моцик // Зовнішні справи. – 2010. – № 9. – С. 13–17.
8. Огородніча А. В. Зовнішньоторговельні відносини США та України в 1992–2005 рр. / А. В. Огородніча, І. П. Мандрик // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2007. – № 7. – С. 93–97.
9. Подобінська Т. Україна та США: основні віхи співробітництва / Т. Подобінська // Віче. – 2007. – № 5–6. – С. 69–71.
10. Прямі іноземні інвестиції в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/zd/ivu/ivu_u/ivu0410.html.
11. Саламатін Р. О. Динаміка торгово-економічного співробітництва України із США / Р. О. Саламатін // Наука. Релігія. Суспільство. – 2006. – № 3. – С. 93–98.
12. Стан зовнішньоторговельного балансу України за 2010 рік : експрес-випуск № 51 від 11.03.2011 р. [Електронний ресурс] / Держ. комітет статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/.
13. Стан торговельно-економічного співробітництва між Україною та Сполученими Штатами Америки за січень-серпень 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/usa/ua/publication/content/39645.htm>.
14. Хартія Україна-США про стратегічне партнерство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=840_140.
15. Шамшур О. Київ – Вашингтон – перезавантаження не потребує : [інтерв'ю Надзвичайного і Повноважного Посла України в США О. Шамшура журналу «Зовнішні справи»] / О. Шамшур // Зовнішні справи. – 2009. – № 8–9. – С. 16–19.
16. Шамшур О. В. Сучасні українсько-американські відносини (2008–2009 роки) / О. В. Шамшур // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. – 2009. – Вип. 15. – С. 70–77.

17. Штангей Н. М. Аналіз двостороннього торговельно-економічного співробітництва між Україною та США / Н. М. Штангей, Н. Ф. Соболева, В. Ю. Аксьонова // Сучасні пробл. економіки в умовах глобал. фін. нестабільності : екон. наук. інтернет-конф. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economy-confer.com.ua/full_article/576/.
18. Щербак Ю. Україна – США : стратегічне партнерство, інтереси та цінності / Ю. Щербак // День [Електронний ресурс]. – 2005. – 2 квіт. – № 58. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/134960/>.
19. Trade in Goods with Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4623.html>.
20. USAID [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.usaid.gov/about_usaid/.

Адреса для листування:
43000, м. Луцьк, вул. Винниченка, 28, кім. 4.

Статтю подано до редколегії
05.02.2012 р.

УДК 338.48:913(4)

І. П. Мандрик – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;

І. В. Степасюк – студентка 6 курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Особливості розвитку туризму в Португалії

Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

Розглянуто особливості й чинники розвитку туризму в Португалії. Показано роль і місце туризму в економіці країни. Проаналізовано географічну структуру в'їзного туризму. Охарактеризовано основні туристичні центри.

Ключові слова: туризм, види туризму, в'їзний туризм, туристичні центри, Португалія.

Мандрык И. П., Степасюк И. В. Особенности развития туризма в Португалии. Рассматриваются особенности и факторы развития туризма в Португалии. Показывается роль и место туризма в экономике страны. Анализируется географическая структура въездного туризма. Характеризуются основные туристические центры.

Ключевые слова: туризм, виды туризма, въездной туризм, туристические центры, Португалия.

Mandryk I. P., Stepasiuk I. V. Features of Tourism Development in Portugal. The features of tourism development are considered in Portugal. A role and place of tourism in the economy of country is routinized. Factors of of tourism development in Portugal is defined. The regional pattern of entrance tourism is analyzed. Basic tourist centers are described.

Key words: tourism, types of tourism, entrance tourism, tourist centers, Portugal.

Постановка наукової проблеми та її значення. Туризм на сучасному етапі відіграє все помітнішу роль не лише у світовій економіці, а й в економіці окремих країн. Країна, що бажає стати популярним туристичним центром, повинна володіти унікальними природними й культурними комплексами і пропонувати їх на туристичний ринок, а також мати оптимізовану систему природокористування. Саме все це притаманне Португалії – країні, яка вже багато років поспіль визнається Всесвітньою туристською організацією як один із лідерів за обсягами туристичних потоків. Тому актуальним є дослідження повноти й обсягів використовуваного рекреаційно-туристичного потенціалу території країни, особливостей привабливості Португалії, перспектив подальшого розширення обсягів туристської діяльності.